

ЗОЛОТА АКЦІЯ

Заборовський В.В.,
викладач, аспірант кафедри цивільного права
Ужгородського національного університету

В роботі здійснено комплексне дослідження правової природи такого правового явища, як "золота акція" на основі практики її застосування в Російській Федерації. Лише на початковому періоді свого існування „золоту акцію” можна умовно розглядати як різновид акцій, а саме як просту акцію з особливим статусом. В подальшому вона втрачає властивості акції і стає вже „спеціальним правом”.

Ключові слова: акція, золота акція, акціонер, спеціальне право, цінні папери, акціонерне товариство.

В работе осуществлено комплексное исследование правовой природы такого правового явления, как «золотая акция» на основе практики его применения в Российской Федерации. Только на начальном периоде своего существования «золотую акцию» можно условно рассматривать как разновидность акций, а именно как простую акцию с особым статусом. В дальнейшем она теряет свойства акции и становится уже «специальным правом».

Ключевые слова: акция, акционер, специальное право, ценные бумаги, акционерное товарищество.

The work contains the complex investigation of the legal nature of such legal phenomenon as "golden share" on the basis of its usage in Russian Federation. Only at the beginning of its existence "golden share" can be conditionally considered as the variety of share, mainly as the simple share with special status. Lately it loses its characteristics of share and becomes "special right".

Key words: shares, golden share, shareholders, special law, securities, the securities company.

В юридичній літературі неодноразова згадувалося про таке правове явище, як "золота акція" (golden share). Одні автори вважають, що "золота акція" – це особливий тип акції як різновиду цінних паперів, інші взагалі вважають, що вона не є цінним папером, а є спеціальним правом держави. Так, О. Онуфрієнко: "Законодавством Росії передбачено такий особливий вид акції, як "золота акція", яка надає її держателю право вето на загальних зборах акціонерів при вирішенні певного кола питань" [1, с.25]. О.Вінник: "Золота акція, що відома законодавству ряду країн (у т.ч. і колишніх республік СРСР), а також пропонується до застосування в Україні, засвідчує право її власника на участь в управлінні справами АТ (а часом – і контролю над ними) без права на капітал (участь у розподілі прибутку за результатами діяльності АТ і розподілі майна товариства у разі його ліквідації) [2, с.96-97]. Швиденко О. вказує на те, що "існують так звані „золоті” акції, власникам яких надаються певні, передбачені, як правило, статутом права, відносно обмеження діяльності акціонерного товариства... Існування таких акцій не відповідає правовій природі акції як цінного паперу і, на наш погляд, вважається аномальним явищем" [3, с.40]. С.Румянцев вважає, що "„золота акція” не є цінним папером. Вона являє собою право держави накладати вето на ряд ключових рішень щодо діяльності акціонерних товариств. Серед них рішення про: внесення змін до статуту, ліквідацію та організацію товариства, зміну його статутного фонду, створення нових структур, до яких передбачається передавати більш як 25% активів товариства. Коло акціонерних товариств, до яких буде застосовано право „золотої акції”, обмежено виключно підприємствами, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави. При

цьому передбачається, що це право встановлюватиметься виключно законом, а реалізуватиметься тільки на підставі постанов уряду. Спеціальне право золотої акції планується встановлювати на обмежений термін (від трьох до п'яти років), і воно не підлягатиме заміні на звичайні акції товариства" [4]. Виходячи з вищенаведеного, виникає необхідність в комплексному дослідженні правової природи такого правового явища як "золота акція" на основі практики її застосування в Російській Федерації.

Вперше згадування про "золоту акцію" міститься в Указі Президента Російської Федерації від 1 липня 1992 року №721 "Про організаційні міри по реорганізації підприємств, добровільних об'єднань державних підприємств в акціонерні товариства (Указ №721) [5] і Указі Президента Російської Федерації від 16 листопада 1992 року № 1392 "Про міри реалізації промислової політики при приватизації державних підприємств" (Указ №1392) [6]. Останнім, тобто Указом №1392, були внесені зміни Указу №721 (його було доповнено пунктом 5.10, а також внесені зміни до пункту 4.2, що передбачали можливість застосування "золотої акції"). Слід зазначити, що обидва ці Укази втратили чинність у відповідності до Указу Президента Російської Федерації від 26 березня 2003 року № 370 "Про зміни і визнання втрату чинності деяких актів Президента Російської Федерації" [7].

У п.4.2 вищезгаданого Указу № 721 зазначалося, що до статутного фонду може бути включена "золота акція" за рішенням Уряду Російської Федерації чи Державного комітету Російської Федерації по управлінню державним майном у кількості однієї штуки. "Золота акція", за зазначеним Указом, надавала його володільцю всі права, що надавалися власникам

простих акцій, а також право вето при прийнятті зборами акціонерів рішень по питаннях:

- 1) внесення змін до статуту товариства;
- 2) прийняття рішення про заставу, здачу в найм, продаж, обмін чи іншому відчуженні нерухомого майна товариства чи іншого майна, склад якого визначається установчими документами товариства, якщо розміри правочину або вартість майна, яке складає предмет правочину перевищують 10% активів товариства;
- 3) прийняття рішення про створення дочірніх підприємств і участь товариства в інших підприємствах, об'єднаннях підприємств;
- 4) прийняття рішення про злиття, приєднання, перетворення товариства в підприємство іншої організаційно – правової форми;
- 5) прийняття рішення про ліквідацію товариства, створення ліквідаційної комісії і затвердженні її звіту.

Застосування цього права тягло за собою зупинення дії відповідного рішення на строк до шести місяців і передачу його на розгляд органів (в тому числі органу державного управління чи суду), який визначався володільцем “золотої акції” в порядку встановленому установчими документами товариства). У разі, якщо по цих питаннях приймалося загальними зборами у відсутності володільця “золотої акції” чи його представника, то воно визнавалося недійсним. Вказане право вето надавалося його володільцеві на строк до трьох років.

Неоднозначно розглядалося питання правової природи “золотої акції” відповідно до Указу №721 в юридичній літературі. Так, І. Пишкін вважає, що “золотій акції” характерні деякі риси акції, а саме: при випуску в документарній формі вона будучи об'єктом речового права, знаходилася у власності держави; вона випускалася разом з іншими акціями товариства, і її розмір був врахований в статутному фонді; на неї видавався сертифікат, який посвідчував права власності Російської Федерації на цінні папери; вона давала його власнику всі права, які передбачені для володільців простих акцій; після закінчення строку закріплення в державній власності вона конвертувалася в просту акцію і продавалася на аукціоні” [8, с.38-39]. Маючи в наявності деякі риси, які притаманні акціям, “золота акція” все ж таки була особливим правовим інструментом, оскільки їй були характерні ряд ознак, які не притаманні правовій природі акції. Це, насамперед, строковість акції, оскільки вона випускалася на певний строк (до 3 років), а як відомо однією із ознак акції є її безстроковий характер, який обмежується лише терміном існування самого акціонерного товариства. Також слід відмітити, що при відчуженні акції до нового власника переходять всі без винятку і в сукупності права за нею, в той час як для „золотої акції”, передбачений лише такий спосіб її відчуження як конвертація в просту (припиняють дію особливі права (вето), що надавалися нею). Отже, можна погодитися з І. Пишкіним, що “золоту акцію” навіть на цьому етапі навряд чи можна безумовно віднести до акцій.

В той час існувала й інша точка зору до правової природи „золотої акції”. Так, А. Целовальников вказує

на те, що “на першому етапі свого існування (до прийняття Федерального Закону від 21 серпня 1997 року “Про приватизацію державного майна і про основи приватизації муніципального майна в Російській Федерації”) “золота акція” була цінним папером, близьким до привілейованих акцій з рядом притаманних їм ознак і особливостей, що викликані змістом прав, які надаються нею” [9, с.214]. Значна умовність даного твердження полягала в тому, що „золота акція”, на відміну від привілейованих, не надавала їй власникам жодних переваг в отриманні дивідендів чи ліквідаційної маси.

Зовсім іншою є точка зору С. Ротко, який прийшов до висновку, що “по своїй природі “золота акція” є не цінним папером і навіть не “спеціальним правом”, а сукупністю цивільних (корпоративних) і адміністративних прав. При цьому вона дає своїм держателям (Російській Федерації) і її суб'єктам) не всі, а тільки частину корпоративних прав (не надає права на отримання дивідендів і ліквідаційної маси). Застосування інституту “золотої акції” виправдано в тих випадках, коли ціллю членства держави в акціонерному товаристві є не отримання прибутку, а збереження даного товариства як виробника товарів чи послуг, запобігання його ліквідації, розкрадання його майна, зміни напрямку його діяльності” [10, с.60]. Повністю погодитися з цією точкою зору не можна, оскільки в Указі Президента №721, прямо зазначено, що “золота акція” надає його володільцю всі права, передбачені для володільців простих акцій.

Виходячи з всього вищевказаного, на думку дисертанта, можна дійти до висновку, що “золоту акцію” відповідно до зазначених Указів Президента Російської Федерації (тобто в перший період свого існування) умовно можна віднести до простих акцій з особливим статусом, тобто з особливим правом (правом вето).

Як уже відмічалось, з прийняття Федерального Закону від 21 серпня 1997 року “Про приватизацію державного майна і про основи приватизації муніципального майна в Російській Федерації” закінчується перший етап існування “золотої акції” і починається другий. З прийняттям цього Закону “золота акція” стає “спеціальним правом”, втрачаючи більшість рис притаманних акції як цінному паперу. Такий висновок можна зробити виходячи з аналізу ч.1 ст.5 Федерального закону від 21 липня 1997 р. №123 “Про приватизацію державного майна і про основи приватизації муніципального майна в Російській Федерації” (втратив чинність з 26 квітня 2002 року на підставі Федерального Закону від 21 грудня 2001 р. № 178 “Про приватизацію державного і муніципального майна”), у відповідності до якої: “в цілях забезпечення оборони країни і безпеки держави, захисту моральності, здоров'я, прав і законних інтересів громадян Російської Федерації, відповідно Уряд Російської Федерації, органи державної влади суб'єктів Російської Федерації, органи місцевого самоврядування при перетворенні державних і муніципальних унітарних підприємств у відкриті акціонерні товариства чи прийнятті рішення про продаж акцій відкритих акціонерних товариств, які знаходяться в державній чи муніципальній власності, можуть при-

йняти рішення про використання у відношенні до зазначених відкритих акціонерних товариств спеціального права на участь відповідно Російської Федерації і муніципальних утворень в управлінні зазначеними відкритими акціонерними товариствами (далі – спеціальне право (“золота акція”)) [11]. Отже, з прийняттям цього Закону, відбулися кардинальні зміни в правовій природі “золотої акції”, вона вже не є акцією як цінним папером, а стає вже “спеціальним правом”. На підтвердження цього висновку можна навести і ч.3 і 4 вищезгадуваної ст.5, у відповідності до яких, не допускається одночасне закріплення в державній чи комунальній власності акцій відкритого акціонерного товариства і використання у відношенні до нього спеціального права (“золотої акції”), а також “золота акція” не підлягає заміні на акції відкритого акціонерного товариства, у відношенні до яких прийнято рішення про використання цього права. Вже не міститься посилання, що вона надає її володільцеві права, аналогічні правам власників простих акцій, і “золота акція” вже не враховується в статутному фонді товариства.

Уряд Російської Федерації, органи державної влади суб’єктів Російської Федерації чи органи місцевого самоврядування, які прийняли рішення про використання “золотої акції” призначають відповідних представників в раду директорів (спостережну раду) і ревізійну комісію акціонерного товариства, які мають доступ до всіх документів акціонерного товариства, мають право вносити пропозиції до порядку денного річних загальних зборів акціонерів та вимагати скликання позачергових загальних зборів акціонерів, а також мають право вето з питань, подібних до тих, що містилися в зазначеному Указі №721.

Слід зазначити, що наслідки застосування вето за “золотою акцією” зазнали суттєвих змін, оскільки з набранням чинності Федеральним законом від 21 липня 1997 р. №123 вже “рішення загальних зборів акціонерів, у відношенні до яких було застосовано право вето не могло бути прийнято і реалізовано, тому що даний Закон не передбачав можливості зупинення дії такого рішення і передачі його на розгляд органу, який визначається володільцем “золотої акції” (суб’єктом спеціального права). Право вето набуло властивостей закінченості і неподоланності” [12, с.17]. Також різниця простежується і в строку дії “золотої акції”, якщо відповідно до першого періоду вона випускалася до трьох років, то в другому періоді свого існування спеціальне право (“золота акція”) діє до прийняття рішення про його припинення.

Як вже зазначалося з набранням законної сили Федеральним Законом від 21 грудня 2001 р. № 178 “Про приватизацію державного і муніципального майна” попередній Федеральний закон від 21 серпня 1997 року №123 “Про приватизацію державного майна і про основи приватизації муніципального майна в Російській Федерації” втрачає чинність, і починається третій період існування “золотої акції”. Основна відмінність у правовому статусі золотої акції полягає в тому, що в новому Законі право застосування спеціального права (“золотої акції”) мають вже тільки Уряд Російської Фе-

дерації та органи державної влади суб’єктів Російської Федерації, а також було встановлено додаткову умову для використання спеціального права, а саме “спеціальне право (“золота акція”) використовується з моменту відчуження 75 відсотків акцій відповідного відкритого акціонерного товариства” (п.1 ч.5 ст.38 Федерального Закону від 21 грудня 2001 р. № 178 “Про приватизацію державного і муніципального майна”) [13]. Дане спеціальне право надає його володільцю ті ж самі права вносити пропозиції до порядку денного річних загальних зборів акціонерів та вимагати скликання позачергових загальних зборів акціонерів, а також мають право вето з питань, подібних до тих, що містилися в зазначеному Указі №721.

Отже, з аналізу етапів існування “золотої акції” можна дійти до висновку, що вона умовно є цінним папером тільки на першому етапі її існування (з 1992 по 1997 рік), в подальшому застосування правової природи цінних паперів до “золотої акції” є неможливим. Тому що, з прийняттям прийняття Федерального закону від 21 серпня 1997 року “Про приватизацію державного майна і про основи приватизації муніципального майна в Російській Федерації” докорінно змінюється правовий статус “золотої акції”, вона вже не є простою акцією з особливими правами, а стає вже цими особливими правами, а точніше “спеціальним правом”.

Деяко інша правова природа даного “спеціального права” в європейських країнах, так, для того “щоб підкреслити необхідність дотримання публічних інтересів в компаніях в Європі, держава, як правило, призначає свого представника в раду директорів такої компанії без права голосу на засіданні ради” [14, с.8].

Щодо України, то навіть був розроблений проект Закону „Про внесення доповнень до деяких законодавчих актів України (щодо застосування спеціального права держави – „золота акція” від 4 серпня 2006 року №1293 [15]. На жаль, даний документ так і залишився законопроектом. Але потрібно звернути увагу на те, що Концептуальні засади забезпечення реалізації національних інтересів у сфері приватизації, що затверджені Рішенням Ради національної безпеки і оборони України „Про забезпечення національних інтересів і національної безпеки у сфері приватизації та концептуальні засади їх реалізації” від 15 лютого 2008 року [16], одним із своїх завдань встановили необхідність вивчення питання про щодо доцільності запровадження інституту „золотої акції” для держави.

На думку дисертанта, в країнах зі слабкорозвинутою ринковою економікою, до яких відноситься і Україна, виникає необхідність в застосуванні спеціального права (“золотої акції”). Таке обмеження повинно стосуватися тільки стратегічно важливих підприємств, в інтересах національної безпеки та у випадках реальної загрози. Тобто, в Україні потрібно створити „механізм, який давав би змогу здійснювати продаж державних пакетів акцій, особливо стратегічних підприємств, з одночасним закріпленням за державою контролюючих функцій” [17, с.36]. Ефективнішим буде застосування спеціального права (“золотої акції”) з правом вето (подібно до законодавства Російської Федерації) по

найбільш важливим питанням діяльності товариства (напр., по питаннях ліквідації, реорганізації, зміні ста-

тутного фонду акціонерного товариства) і застосування якого могло би бути оскаржено до суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Онуфрієнко О. Правовий режим акцій// Ринок цінних паперів України. – 2001. – № 2-3. – С. 22-25
2. Вінник О.М. [http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=333&pub=1474](http://www.libr.dp.ua/cgi-bin/irbis64r_71/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=BOOKN&P21DBN=BOOKN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=full&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M&S21COLORTERMS=0&S21STR=Акціонерне право: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / О.М. Вінник, В.С.Щербина; За ред. В.С.Щербини. – К.: Атіка, 2000. – 544 с.
3. Швиденко О.С. Акція як об'єкт права власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03/ Швиденко Олександр Сергійович. – К., 2006. – 235с.
4. Рум'янець С. Захист прав держави-акціонера // Цінні папери України. – 2004. – 45(333). – Режим доступу до журн.: <a href=)
5. Об организационных мерах по преобразованию государственных предприятий, добровольных объединений государственных предприятий в акционерные общества: Указ Президента РФ от 1 июля 1992 г. №721 // Собрание актов Президента и Правительства Российской Федерации. – 1992. – № 1. – Ст.3.
6. О мерах по реализации промышленной политики при приватизации государственных предприятий // Указ Президента РФ от 16 ноября 1992 г. № 1392 // Собрание актов Президента и Правительства Российской Федерации. – 1992. – №21. – Ст.1731.
7. Об изменении и признании утратившими силу некоторых актов президента российской федерации// Указ Президента РФ от 26 марта 2003 г. № 370 // Собрание законодательства РФ. – 2003. – № 13. – Ст.1229.
8. Пышкин И. Юридическая природа «золотой акции» // Законодательство. – М., 2003. – № 12. – С. 38-44.
9. Целовальников А.Б. «Золотая акция»: некоторые проблемы совершенствования правового регулирования // Актуальные проблемы частноправового регулирования. Материалы международной V научной конференции молодых ученых (г. Самара, 22-23 апреля 2005 г.). – Самара: Универс-групп, 2005. – С. 214-216.
10. Ротко С.В. Акция как эмиссионная ценная бумага // Ученые записки ДЮИ. – Ростов-на-Дону: Изд-во ДЮИ, 2006. – Т. 30: – С. 53-61.
11. О приватизации государственного имущества и об основах приватизации муниципального имущества в Российской Федерации: Федеральный закон от 21 июля 1997 г. №123 // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1997. – №30. – Ст.3595.
12. Сыса А. Специальное право на участие Российской Федерации и субъектов Российской Федерации в управлении открытыми акционерными обществами («золотая акция»): Появление, развитие и современное состояние //Кодекс info. – 2002. – №11, 12. – С. 11 – 25
13. О приватизации государственного и муниципального имущества: Федеральный закон от 21 декабря 2001 г. №178 // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2002. – №4. – Ст.251.
14. Дедов Д.И. «Золотая акция» и публичные интересы // Юрист. – М.: Юрист, 2003. – № 9. – С. 6-8.
15. Проект Закону України „Про внесення доповнень до деяких законодавчих актів України (щодо застосування спеціального права держави – „золота акція” від 4 серпня 2006 року №1293.- Режим доступу до проекту: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=8pf3511=27756
16. Концептуальні засади забезпечення реалізації національних інтересів у сфері приватизації, затверджені Рішенням Ради національної безпеки і оборони України „Про забезпечення національних інтересів і національної безпеки у сфері приватизації та концептуальні засади їх реалізації” від 15 лютого 2008 року // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 7. – Ст.70.
17. Козакова С. “Золота акція” як інструмент захисту стратегічних інтересів держави// Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2006. – №4. – С.35-39.